

TEZAURUL FOLCLORIC AL ROMÂNILOR DIN BASARABIA, TRANSNISTRIA, NORDUL BUCOVINEI, TRANSCARPATIA

Dr. hab., prof. univ. Nicolae BĂIEȘU

THE FOLKLORIC THESAURUS OF THE ROMANIANS FROM BASARABIA, TRANSNISTRIA, NORTHERN BUCOVINA, TRANSCARPATIA

A particularly important task of folklorists from the Institute of Philology of the Academy of Sciences of Moldova is a compact publication of the popular works of the Romanians from the Republic of Moldova, Ukraine, Russian Federation. In this context, the specialists work upon creating about 15 volumes (each of 25-30 sheets), which will include the most representative Romanian ethno-folkloric songs recorded in the researched areas over decades, since the mid-nineteenth century. These are areas, genres and species of the Romanian verbal popular works: ritual folk (calendar and family), fiction (legends, stories, anecdote, anecdotes), songs (ballads, epic-heroic, historical, lyrical), children folklore etc. The main sections of each volume are as follows: introduction, the corpus of ethno-folkloric texts, notes and comments, glossary and music (where available). For the realization of the given work there are used the published ethno-folkloric materials (in collections, magazines, newspapers) and unique data (the folklore fund of the Central Scientific Archive of ASM etc.). The work has a scientific character. It is designed for specialists (folklorists, ethnographers, historians, linguists, musicologists etc.), teachers, students, and the mass reader, as well, interested in learning the valuable Romanian folkloric treasure from Basarabia, Transnistria, Northern Bucovina, Transcarpathia.

Începând cu anul 2006, membrii Sectorului Folcloric de la Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei lucrează la realizarea proiectului instituțional *Tezaurul folcloric al românilor din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei, Transcarpatia*. În cele ce urmează vom caracteriza această lucrare de amploare, prestigioasă, care constă în valorificarea substanțială a variatei și bogatei moșteniri în sfera creației populate în zonele cercetate.

Operele folclorice constituie un compartiment deosebit de important al culturii populare naționa-

le, fiind cea mai autentică expresie a fiecărei etnii. Creațiile acestea, alături de materialele istorice și lingvistice, sunt chezașia menținerii specificului, originalității unui neam. Ele reflectă, în mod artistic, munca, traiul, moravurile, lupta poporului împotriva inamicilor, pentru libertate, prosperare.

Popoarele civilizate au grijă specială permanentă față de patrimoniul culturii populare naționale, acesta bucurându-se de valorificare din variate puncte de vedere.

În anii 1930, în cadrul cercetărilor monografice ale satelor românești din Basarabia, efectuate în sfera activității școlii sociologice a acad. Dimitrie Gusti, au fost culese materiale etnofolclorice, în special, în zona de codru. Atunci a fost pusă baza arhivei etnofolclorice a Institutului Social Român. Secția din Basarabia a institutului a fost deschisă la Chișinău în noiembrie 1934. Din păcate, materialele folclorice înregistrate în acea perioadă s-au pierdut în timpul Războiului al Doilea Mondial.

Deși un lucru ieșit din comun în anii războiului (1941-1945), au fost realizate cercetări etnofolclorice de teren în satele românești la est de Nistru și de Bug, cu participarea mai multor cunoscuți folcloriști, etnografi, muzicologi, sociologi: Ovidiu Bârlea, Constantin Brăiloiu, Traian Herseni, Anton Golopenția, Petre Ștefănuță, Constantin Ionescu, Gheorghe Pavelescu, Tatiana Gălușcă, Ion Apostol ș. a. O parte din materialele etnofolclorice culese atunci au fost publicate în câteva culegeri și reviste: *Colinde [din Transnistria]* de Constantin Ionescu, Sibiu, 1944; o serie de articole în revista *Sociologie românească*, 1943 ș. a.

La 14 decembrie 1941 la Tiraspol a fost inaugurată o secție a institutului de la București, ceremonie la care au participat personalități marcante: Pantelimon Halippa, Nichita Smochină, Onisifor Ghibu ș. a. Între direcțiile importante ale cercetărilor institutului figura și studierea culturii populare a românilor de la est de Nistru și de Bug.

Până la Războiul al Doilea Mondial au publicat folclor românesc înregistrat în Basarabia unii oameni de știință, muzicologi, pedagogi, scriitori: Ion Buzdugan, Gheorghe Madan, Petre Ștefănuță, George Breazul, Oliviu Constantinescu, Ion Stoian, Ecaterina Nemirovschi, Tatiana Gălușcă, Apostol Culea ș. a. În toată perioada sovietică în RSS Moldovenească lucrările autorilor nominalizați, precum și ale altora din acei ani erau ținute în fonduri speciale la care nu avea acces oricare specialist (folclorist sau etnograf), permisiune făcându-se doar cu o condiție (politică) – acestea să fie calificate ca publicații „burgheze”, „naționaliste”, „reacționare”.

După Războiul al Doilea Mondial folclorul românilor din RSS Moldovenească și din RSS Ucraineană a avut mult de suferit din cauza susținerii, promovării oficiale timp de câteva decenii a teoriei false despre existența „a două popoare, două limbi, două

culturi”. În consecință, atitudinea regimului totalitar față de tradițiile populare românești, față de folclorul național era, în general, negativă. Cu toate că interesul pentru folclorul diferitelor comunități etnice din Uniunea Sovietică exista, deseori sub masca „prieteniei între noroade” cele mai specifice, mai valoroase creații populare naționale erau izgonite, în mod organizat, din traiul semințiilor neruse. Aceste valori erau calificate ca „reminiscente burgheze naționaliste”, neutile și chiar „dăunătoare” pentru generațiile tinere ale „poporului sovietic”. Se urmărea scopul ștergerii deosebirilor între etnii, astfel înfăptuindu-se nivelarea culturilor ce aparțineau numărului mare de popoare din Uniunea Sovietică. Ca urmare, se realiza rusificarea, ateizarea întregii populații a imperiului.

În primul deceniu postbelic (1945-1955), în RSS Moldovenească s-au făcut anumite înregistrări ale creațiilor folclorice românești, dar s-a publicat extrem de puțin (doar vreo trei mici culegeri de poezii populare, prelucrate de alcătuitori). Abia în aprilie 1956 a fost înființat – din câteva persoane – sectorul de folclor în cadrul Institutului de Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a Uniunii Sovietice.

Valorificarea relativ profundă, temeinică a creațiilor populare orale a început după 1960, când au fost inițiate înregistrarea comparativ sistematică, arhivarea și editarea științifică a materialelor etnofolclorice. A luat naștere o etapă nouă în procesul studierii patrimoniului nostru folcloric.

Culegerea pe principii comparativ moderne a folclorului a necesitat eforturi considerabile: realizarea cercetărilor de teren planificate, cu utilizarea tehnicilor contemporane de înregistrare existente pe atunci (magnitofone portative, aparate de fotografiat). În anii 1960-1980 folcloriștii au efectuat înregistrări de folclor în majoritatea raioanelor republicii și într-o serie de localități românești din Ucraina și Federația Rusă (reg. Transcarpatia, Cernăuți, Odesa, Nicolaev, Kirovograd, țin. Krasnodar ș. a.). Toate materialele înregistrate, puse la punct, au fost predate, pentru păstrare, la Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei.

La începutul anilor 1970 s-a purces la elaborarea și editarea corpusului de folclor românesc înregistrat la moldoveni. Este vorba de lucrarea în 16 volume *Creația populară moldovenească* (1975-1983). Opera a avut o mare importanță. A fost apreciată pozitiv în multe recenzii publicate. Însă lucrarea a avut și neajunsuri, determinate de situația în acei ani: neglijarea tendențioasă a lucrărilor semnate de folcloriștii basarabeni „naționaliști” de până la Războiul al Doilea Mondial (P. Ștefănuță, N. Smochină, T. Gălușcă ș. a.); lăsarea în afara ediției a creațiilor populare cu conținut magic-religios (descânțece, colinde, legende ș. a.); includerea unei cantități foarte mici de note muzicale; aducerea textelor folclorice verbale la normele limbii literare.

Nu trebuie să trecem cu vederea faptul regretabil că în toată perioada sovietică textele folclorice prezentate spre publicare erau strict cenzurate, în anumite cazuri fragmentate, completate.

În anii 1973-2000, au apărut la Chișinău 8 volume din cea de a doua serie a publicării creațiilor populare orale ale românilor din Republica Moldova și din Ucraina – editarea pe teritorii etnofolclorice (sudul, centrul, nordul republicii, reg. Cernăuți, Transcarpatia ș. a.). Colecțiile acestea au fost întocmite exclusiv pe baza materialelor de arhivă. S-a urmărit și scopul de a evidenția unele particularități zonale ale folclorului. Ultima lucrare din această serie este *Folclor românesc de la est de Nistru, de Bug, din nordul Caucazului* (Texte inedite, volumul II, Chișinău, 2009).

Evident, după descompunerea în 1991 a Uniunii Sovietice și formarea Republicii Moldova a crescut și nivelul conștiinței naționale. A sporit interesul general față de cultura populară. A început revalorificarea amplă – care se află și astăzi în continuă desfășurare – a multor tradiții populare, date uitării în perioada regimului sovietic ateist.

Sarcinile importante care stau și în prezent în fața folcloriștilor de la AȘM sunt: înregistrarea sistematică pe teren, păstrarea, studierea materialelor autentice.

Este regretabilă situația anormală că din 1991 încoace folcloriștii de la Academia de Științe a Moldovei nu efectuează cercetări de teren propriu-zise (din cauza financiară și nu numai). Majoritatea culegerilor de folclor editate în anii trecuți sunt astăzi rarități bibliografice. Noi colecții folclorice avem foarte puține.

Reieșind din situația descrisă, este evidentă necesitatea intensificării activității folcloriștilor privind publicarea compactă a celor mai valoroase creații populare ale românilor din Republica Moldova, din Ucraina, Federația Rusă. Cu acest scop, specialiștii de la Institutul de Filologie au demarat amplul proiect instituțional – *Tezaurul folcloric al românilor din Basarabia, Transnistria, nordul Bucovinei, Transcarpatia* – care va reflecta realitatea etnofolclorică privind creațiile populare în zonele menționate.

Sunt planificate 15 volume (fiecare de câte 25-30 coli de tipar): *Folclor al sărbătorilor de iarnă* (autor Nicolae Băieșu); *Folclor al sărbătorilor de primăvară, vară, toamnă* (Nicolae Băieșu); *Folclor al obiceiurilor de familie* (Mariana Cocieru); *Descânțece* (Ana Graur); *Ghicitori* (Ion Buruiiană); *Proverbe și zicători* (Maria Mocanu); *Povestiri, legende* (Grigore Botezatu); *Povești* (Grigore Botezatu); *Narațiuni comice (snoave, anecdote ș. a.)* (Grigore Botezatu); *Cânțece istorice* (G. Botezatu); *Balade* (Tatiana Butnaru); *Cânțece epico-eroice* (Victor Gațac); *Cânțece lirice* (Tudor Colac); *Romanțe folclorizate* (Tudor Colac); *Strigături* (Tudor Colac); *Folclor al copiilor* (Nicolae Băieșu).

Criteriile de elaborare a volumelor de folclor

sunt unice. Fiecare lucrare se constituie din așa compartimente: *Introducere*; *Note asupra ediției*; *Abrevieri*; *Corpus de texte (descrieri etnografice, creații folclorice)*; *Note și comentarii*; *Melodii* (unde există); *Imagini*; *Glosar*; rezumat în limba engleză.

Proporția aproximativă a părților componente ale volumului este: corpusul de texte (compartimentul principal) – $\frac{3}{4}$; introducerea, notele și comentariile ș.a. – $\frac{1}{4}$. Fiecare volum prezintă o monografie privind genul ori specia, domeniul folcloric respectiv.

Introducerea cuprinde: definiția genului ori speciei, domeniului folcloric; informații scurte referitoare la istoria culegerii, publicării, studierii folclorului; clasificarea; originea, evoluția, starea actuală a operelor populare.

În *Note asupra ediției* se menționează, mai întâi, că lucrarea cuprinde cele mai tipice, mai autentice materiale etnofolclorice (publicate anterior sau inedite). Nu sunt incluse texte cu indicații nesigure, echivoce în privința localităților unde acestea au fost înregistrate.

Unele texte etnofolclorice sunt prezentate (în măsura necesității, importanței) în două sau mai multe versiuni, variante, care întregesc motivul, subiectul folcloric din punct de vedere ideatic, artistic, arie de circulație ș. a.

În primul rând, este respectată ierarhia valorică a operelor folclorice, dar se ține cont și de principiile istorico-cronologic, geografic. După posibilitate, materialele etnofolclorice reprezintă zonele: sudul, centrul, nordul Basarabiei, Transnistria, estul r. Bug, nordul Caucazului (țin. Krasnodar), nordul Bucovinei, Transcarpatia.

Materialele etnofolclorice sunt reproduse păstrând forma lor autentică – așa cum ele există în publicații sau în arhive. Nu se fac intervenții (corectări, prelucrări, literaturizări, redactări). Sunt menținute cuvintele dialectale (locale), cele venite din alte limbi, particularitățile morfologice, sintactice ș. a. Se păstrează pronunțarea specifică pentru raioanele nordice ale Transnistriei: *zin* (vin) ș. a. (dacă imprimările au fost făcute autentic și formele respective sunt fixate în publicații sau în arhive). Doar uneori se admit anumite rectificări, de fiecare dată făcându-se mențiunile corespunzătoare. Omiterile necesare sunt notate prin puncte de suspensie, luate între paranteze unghiulare - <...>; cuvintele introduse de autor/alcătuitor – prin puncte de suspensie, luate între paranteze pătrate/drepte – [...]. Cuvintele neclare și care lipsesc în dicționare sunt marcate prin litere cursive și semne de întrebare, luate între paranteze rotunde (?). De exemplu: „Un cal *drâmbovan*” (?).

Punctuația este conform normelor în vigoare astăzi. Nu sunt folosite semne diacritice pentru marcarea anumitor fonetisme.

Notele și comentariile cuprind fișa fiecărui text etnofolcloric. Fișa conține, pe cât se poate de com-

plet, următoarele informații: publicația (abreviat, indicându-se anul, pagina și numărul textului (dacă este) ori coordonatele de arhivă (numirea arhivei-abreviat, anul înregistrării, numărul manuscrisului, fila); satul, raionul, regiunea; pronumele, patronimul (inițiala) și numele informatorului, etatea acestuia; pronumele-abreviat și numele culegătorului. La numirile localităților se indică cele actuale (Ialoveni – nu Cutuzov, Șoldănești – nu Cernenco etc.). Formele rusificate ale prenumelor și numelor informatorilor și culegătorilor sunt aduse la normele de astăzi (*Evghenia Nagacevscaia* – *Eugenia Nagacevschi*).

Exemple de fișe: Marian, *Sărbătorile*, I, 1994, p. 154 (Crasna – Storojineț – Cernăuți; inf. (informator) Ion Iliuț, 78 ani; culeg. (culegător) G. Bârtoiu, până la 1901). AFAȘM (Arhiva de Folclor a Academiei de Științe a Moldovei), 1966, ms. (manuscris) 341, f. (fila) 204; inf. Liuba Coroi, 35 ani; culeg. I. Pâslaru). Se aduc și unele date importante ale informatorului sau culegătorului (Nota inf.: „Cântecul acesta l-am auzit la o mătușă a mea din satul vecin, Filipeni”). Se prezintă (în ordine cronologică) lista variantelor (publicate și inedite) rămase în afara volumului.

Melodiile sunt reproduse din variate publicații, dar și din imprimările și descifrările efectuate special pentru lucrarea de față (A. Tamazlâcaru, V. Ghi-laș, V. Chiseliță ș. a.).

În scopul realizării lucrării sunt utilizate materiale publicate (din secolul al XIX-lea până în prezent): culegeri, periodice (reviste, ziare), precum și inedite. Există fonduri de texte înregistrate de câteva generații de folcloriști în perioada anilor 1945 până la ora actuală. În Arhiva Științifică Centrală a AȘM se păstrează peste 400 de volume, fiecare de câte 100-300 de file, care conțin: descrieri etnografice, texte folclorice literare, fotografii, desene. La dispoziția autorilor se află sute de casete cu imprimări de melodii. Materiale etnofolclorice se păstrează și în fonduri ale altor instituții culturale și de învățământ din republică: Muzeul de Literatură „M. Kogălniceanu”, Centrul Național de Creație Populară ș. a. Un valoros material, cules în Basarabia și în Transnistria în anii 1920-1930, se află în câteva arhive din România (Cluj-Napoca, București, Iași).

Editată, iar lucrul asupra primelor volume deja se finalizează, lucrarea va avea o extraordinară valoare teoretică și practică. Va beneficia de variate forme de implementare, servind activității cercetătorilor (folcloriști, etnografi, lingviști, muzicologi), profesorilor, studenților, membrilor formațiilor etnofolclorice, cititorului de masă. Pe baza volumelor editate se vor elabora o nouă crestomație, o nouă programă pentru cursul de creație populară orală la facultățile filologice ale universităților din Chișinău, Bălți, Tiraspol, Cernăuți, Comrat.